

KULTTUURISENSITIIVINEN VANHEMMUUDEN HAASTATTELU

Tämä haastattelurunko on tarkoitettu avuksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään muualta Suomeen muuttaneita lapsiperheitä. Haastattelun tavoitteena on saada mahdollisimman hyvä käsitys perheen tilanteesta ja vanhempien ajatuksista. Ammattilainen voi esittää kysymyksiä haluamassaan järjestyksessä ja vapaamuotoisesti omin sanoin, mahdollisimman selkokielisesti. Kaikkia kysymyksiä ei tarvitse kysyä. Ammattilaisen tulee aina itse arvioida, mitä kysymyksiä vanhemmille kannattaa esittää ja missä järjestyksessä.

Haastattelussa on neljä eri osiota. Haastattelun voi tehdä osissa useamman tapaamiskerran aikana tai osioita voi ohittaa, jos niissä kysytyt asiat ovat jo ammattilaisten tiedossa tai eivät koske perhettä. Jokaisessa osiossa on ydin- ja apukysymyksiä. Apukysymykset antavat lisätietoa esimerkiksi silloin, jos vanhemmat eivät kerro asiasta spontaanisti. Jos haastattelija kaipaa tarkempaa tietoa jostakin asiasta, hän voi esittää myös omia kysymyksiä. Haastattelurunkoon on merkitty teemoittain otsikoita ja esittelytekstejä, mutta näitä ei kuulu lukea haastateltaville. Ohjeet haastattelijalle on merkattu tekstissä kursivilla. Kursivilla on myös merkattu sanat, jotka voi vaihtaa vanhempien käyttämään ilmaisuun tai lapsen nimeen.

Perheille on tärkeää, että kysymyksiä taustoitetaan ja perustellaan ja että ne esitetään heille ystävällisesti ja yksilöllisesti. On tärkeää, että ammattilaiset pyrkivät erottautumaan viranomaiskuulusteluista ja tekemään haastattelutilanteesta miellyttävän ja turvallisen. Vanhemmille voi kertoa, että kaikkiin kysymyksiin ei tarvitse vastata. Haastattelussa voi siirtyä eteenpäin, jos vanhemmat eivät halua vastata johonkin kysymykseen. Haastattelun loppuksi on hyvä kiittää vanhempia keskustelusta ja antaa myönteistä palautetta heidän avoimuudestaan / yhteistyöstään / rohkeudestaan.

Joitakin kysymyksiä voi kysyä myös lapselta, jos hän on mukana vastaanotolla. Muokkaa tällöin kysymystä tarvittaessa lapsille sopivammaksi. Huomaa kuitenkin, että joillekin vanhemmille ja lapsille voi olla vierasta, että lapselta itseltään kysytään asioita suoraan.

Tämä haastattelurunko on tehty osana Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoimaa *Pakolaisten mielenterveytyksen valtakunnallisen tukirakenteen perustaminen ja osaamisen levittäminen* -hanketta (PALOMA2-hanke, 2019–2021). Hanketta rahoittaa EU:n Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto AMIF.

Esimerkki haastattelun esittelystä vanhemmille

Haluamme tutustua teidän perheeseen paremmin. Toivomme, että saamme tietoa perheenne tilanteesta, toiveista ja tarpeista. Haluamme ymmärtää paremmin teidän ajatuksianne. Vanhemmat tietävät parhaiten oman lapsensa ja perheensä asiat ja sen, millaista on olla oman lapsensa vanhempia. Kysymyksiin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. Jos niissä on jotain vaikeaa tai epäselvää, niin kysykää. Kaikkiin kysymyksiin vastaaminen on vapaaehtoista.

Keskustelun voi aloittaa kysymällä esimerkiksi ”Kertoisitteko aluksi jotain perheestänne? Mistä te haluaisitte puhua meidän kanssamme?”

OSIO 1: Perheen kielellinen ja kulttuurinen tausta

Tässä osiossa kysytään vanhempien ja lapsen äidinkielestä tai -kielistä sekä etnisestä ja kulttuurisesta taustasta. Etninen tai kulttuurinen tausta voi olla merkittävä asia joillekin perheille, toisille taas vähemmän. Tutustuminen perheeseen ja sen taustaan tukevat toimivaa yhteistyötä. Kieleen liittyvät asiat vaikuttavat käytännön asioihin ja lapsen kielelliseen kehitykseen.

Kielitaito

Ydinkysymykset

Mitä kieliä te puhutte teidän perheessänne?

Mitä kieliä te vanhemmat puhutte *lapselle* / lapsille? Puhutteko te eri kieliä eri tilanteissa?

Millaisessa ympäristössä te vanhemmat itse kasvoitte silloin kun te olitte lapsia?

Kävittekö te koulussa?

Millä kielellä te vanhemmat olette opiskelleet?

Osaatteko te lukea tai kirjoittaa jollakin kielellä?
HUOM. Kysymys lukutaidosta voi olla lukutaidottomille aikuisille häpeällinen asia, joten asiaa kannattaa tiedostella mahdollisimman sensitiivisesti.

Yli 5-vuotiaan lapsen vanhemmille: Onko lapsi käynyt koulua? Millä kielellä lasta on opetettu?

Apukysymykset

Mitä kieltä te haluatte käyttää silloin kun asioitte täällä meidän palveluissamme?
HUOM. Työntekijän on hyvä varmistaa, millä kielellä vanhemmat toivovat ajanvaraustiedot ja muut tiedotteet, jos se ei ole vielä tiedossa.

Mikä on teidän vanhempien äidinkieli / äidinkielet?

Perheen kulttuurinen tausta ja etninen identiteetti

Ydinkysymykset

Voitteko te kertoa jotain teidän perheenne taustasta? Esimerkiksi missä te olette syntyneet?

Onko etninen tai uskonnollinen tausta tärkeä asia teidän perheellenne tai *lapsellenne/lapsillenne*?

Onko *lapsi* kokenut kiusaamista tai häirintää etnisen taustan tai uskonnon takia?

Opetatteko lapsellenne entisen kotimaanne tapoja tai kieltä? Syöttekö entisen kotimaanne ruokia?

HUOM. ”Entisen kotimaan” tilalla voi käyttää tietyn maan tai alueen nimeä. Perhe on saattanut asua useassa eri maassa ja on hyvä miettiä tapauskohtaisesti, mitä termiä on parasta käyttää.

Mitä asioita haluatte, että lapsi oppii entisestä kotimaastanne tai esimerkiksi uskonnostanne?

Apukysymykset

Oletteko te asuneet jossakin toisessa maassa kuin syntymämaassanne ja Suomessa?

Mikä on teidän perheenne etninen ja uskonnollinen tausta?

Miten *lapsen* etniseen tai uskonnolliseen taustaan suhtaudutaan koulussa tai päivähoidossa?

OSIO 2: Perheen elämä Suomessa ja maahanmuuttotausta

Tässä osiossa kerätään taustatietoja perheen elämästä. Osa kysymyksistä voi tuntua vanhemmista hyvin sensitiivisiltä. On hyvä sanoa ääneen, että kysymykset tuntuvat joskus vaikeilta vastata ja että niitä kysytään, jotta osaamme auttaa. Näitä kysymyksiä voi esittää myöhemminkin, jos luottamuksen rakentuminen perheen kanssa on vielä kesken.

Maahanmuuttoa koskevaa tietoa on hyvä kerätä erikseen jokaisesta perheenjäsenestä. He ovat saattaneet tulla maahan eri aikaan ja eri reittejä. Lapset, jotka ovat syntyneet oman yhteisön tai aiemman kotimaan ulkopuolella, saattavat olla vanhempien ja suvun mielestä haavoittuvia tai erityisiä, mikä voi vaikuttaa siihen, miten he suhtautuvat lapseen.

Perheen elämä Suomessa

Ydinkysymykset

Millaista teidän perheenne elämä on ollut Suomessa?

Voitteko te olla sellaisia vanhempia Suomessa kuin te haluatte olla?

Tarvitsetteko te tietoa vanhemmuudesta tai lasten kasvatuksesta Suomessa?

Oletteko saaneet Suomessa ystäviä? Onko teillä täällä sukulaisia?

Monet kokevat Suomessa syrjintää tai ennakkoluuloja eli rasismia. Onko teillä vanhemmilla tai *lapsellanne* tällaisia kokemuksia?

Miten perheenne arki ja rutiinit ovat muuttuneet sen jälkeen, kun te tulitte Suomeen? Miten *lapsen* elämä on muuttunut?
HUOM. Lapsi on saattanut syntyä Suomessa, jolloin kysymystä pitää muokata.

Onko jotain mitä te vanhemmat kaipaatte teidän elämästänne ennen Suomeen tuloa? Kaipaako *lapsenne* jotain entisestä kotimaastanne?

HUOM. Lapsi on saattanut syntyä Suomessa, jolloin kysymystä pitää muokata.

Apukysymykset

Mikä Suomessa on ollut teille parasta?
Mikä Suomessa on ollut teille vaikeinta?

Mitä te toivotte tulevaisuudelta Suomessa?
Huolestuttaako teitä jokin tulevaisuudessa?

Esimerkiksi tietoa suomalaiseen kouluun, päiväkotiin tai johonkin muuhun liittyen?
Voimmeko me auttaa teitä jotenkin?
Haluatteko kysyä meiltä jotain?

Mitä entisessä kotimaassanne asuvat perheenjäsenet tai sukulaiset odottavat teiltä? Elättekö te heitä tai lähetättekö te heille rahaa?

Ydinkysymykset

Miten muutto Suomeen on vaikuttanut teidän vanhempien hyvinvointiin? Entä *lapsen* hyvinvointiin?

Miten teidän vanhempien parisuhteessa menee tällä hetkellä? Tarvitsetteko apua parisuhteeseenne?
HUOM. Tämä voi olla sensitiivinen kysymys ja herättää ihmetystä, miksi vanhempien parisuhteesta kysytään lapsen asioiden yhteydessä.

Apukysymykset

Oletteko te huolissanne perheenjäsenistänne entisessä kotimaassanne tai muualla?

Maahanmuuttotausta

Ydinkysymykset

Milloin te lähditte entisestä kotimaastanne? Lähtikö koko perheenne samaan aikaan?

Koittako te vanhemmat tai teidän perheenne ennen Suomeen tuloa vaikeita asioita?

Jotkut ihmiset ovat kokeneet vainoa tai väkivaltaa. Oletteko te vanhemmat tai teidän perheenne kokeneet tällaisia asioita? Voitteko kertoa minulle jotain teidän kokemuksistanne?
HUOM. Harkitse, voiko väkivaltakokemuksista kysyä lasten läsnä ollessa. Myös puolison ja tulkin läsnäolo saattaa vaikuttaa halukkuuteen kertoa kokemuksista.

Onko *lapsenne* kokenut tai nähnyt asioita, joita lasten ei olisi hyvä nähdä tai kokea? Onko *lapsenne* esimerkiksi nähnyt teihin vanhempiin kohdistuvaa väkivaltaa? Onko *lapsi* kokenut väkivaltaa?
HUOM. Harkitse, voiko väkivaltakokemuksista kysyä lasten läsnä ollessa.

Kotimaansa jättävät ihmiset kokevat usein erilaisia menetyksiä. Koittako te vanhemmat menetyksiä, kun lähditte entistä kotimaastanne?

Mitä menetyksiä *lapsenne* on kokenut?

Miten pidätte yhteyttä entisessä kotimaassanne asuviin sukulaisiin? Miten usein?

Onko *lapsi* joutunut eroon tärkeistä ihmisistä entisessä kotimaassanne? Entä matkan aikana tai täällä Suomessa?

Apukysymykset

Haluatteko te kertoa, miksi te lähditte entistä kotimaastanne?

Ketkä teille tärkeistä ja läheisistä ihmisistä te joudutte jättämään?

OSIO 3: Lapsen ongelma vanhempien näkökulmasta ja kokemukset avusta

Tässä osiossa vanhemmilta kysytään lapsen sairaudesta, ongelmasta tai haasteesta, jonka vuoksi he ovat tulleet palvelun asiakkaita. Kysymysten avulla pyritään saamaan tietoa perheen kokemuksista ja ongelmien vakavuudesta sekä vanhempien toivomasta avusta.

Ydinkysymykset

Haluaisimme kuulla teidän vanhempien ajatuksia siitä, miksi tulitte tänne tänään.

HUOM. Vanhemmille voi painottaa, että tässä ei ole oikeita tai vääriä vastauksia ja että vanhempien omien ajatusten kuuleminen on tärkeää, jotta ammattilaiset ja vanhemmat ymmärtävät toisiaan.

Voitteko te kuvailla *ongelmaa*, jonka takia te olette täällä?

HUOM. Jos vanhemmat nimeävät jonkin tietyn ongelman tai syyn käynnilleen, käytä jatkossa tätä ilmaisua ”ongelman” sijaan.

Miten *ongelma* vaikuttaa teidän perheeseen?

Kuinka vakava *ongelma* on teidän vanhempien mielestä?

Voitteko puhua *ongelmasta* jonkun kanssa?

Miten *ongelma* nähdään koulussa tai päiväkodissa? Ovatko opettajat tai hoitajat puhuneet *ongelmasta* jotain?

Oliko *lapsellanne* entisessä kotimaassanne ongelmia/haasteita/vaikeuksia?

HUOM. Lapsi on saattanut syntyä Suomessa, jolloin kysymystä pitää muokata.

Millaiset asiat mielestänne vaikuttavat *lapsenne ongelmaan*?

Apukysymykset

Miten muut perheenjäsenet ovat kokeneet *ongelman*? Ovatko he huolissaan?

Mikä on *ongelman* syy muiden perheenjäsenten mielestä? Entä ystävien tai muiden läheisten mielestä?

Miten muut perheenjäsenet suhtautuvat siihen, että te käytte täällä?

Miten tärkeää uskonnollisuus tai hengellisyys on teidän perheessänne? Mikä merkitys uskonnolla tai hengellisyydellä on tässä tilanteessa?

Luuletteko että *lapsen* etninen tausta saattaisi vaikuttaa *ongelmaan* jollain tavoin, negatiivisesti tai positiivisesti?

Ydinkysymykset

Onko teidän perheellänne huolia, jotka vaikeuttavat *ongelmaan*? Esimerkiksi vaikeudet päiväkodissa, koulussa, naapureiden kanssa, parisuhteessa, työssä, opiskelussa, raha-asioissa tai jossain muussa?

Apukysymykset

Kokemukset ja toiveet avusta

Ydinkysymykset

Vanhemmat hakevat erilaisiin ongelmiin apua tai tukea erilaisista paikoista, esimerkiksi lääkäriltä tai uskonnollisista yhteisöistä. Mitä apua te olette saaneet tähän *ongelmaan*?

Oletteko te saaneet sellaista apua, joka teidän vanhempien mielestä on ollut tärkeää tässä teidän perheenne tilanteessa? Mistä ei ole ollut teille apua?

Tuntuuko teistä, että me ymmärrämme teitä joskus väärin? Voimmeko me tehdä jotain eri tavalla, että perheenne ja lapsenne saisi apua?

Onko teidän perheellenne ollut vaikeaa saada apua Suomessa? Ovatko esimerkiksi kieli- tai kulttuurierot vaikeuttaneet avun saamista?

Apukysymykset

Oletteko te saaneet apua *ongelmaan* esimerkiksi perheeltä, ystäviltä tai muilta?

Joskus perheillä ja perhettä auttavilla ammattilaisilla voi olla erilaisia ajatuksia hoidosta ja avusta, etenkin jos he tulevat erilaisista kulttuureista. Millaisia kokemuksia teillä on ollut?

Millaisista asioista Suomessa voi tulla väärinymmärryksiä?

OSIO 4: Perhe, kasvatustavat ja vanhemmuus

Perheen rakenne ja kasvatustavat ovat tärkeää taustatietoa. Isovanhemmat tai muut sukulaiset voivat esimerkiksi olla tärkeitä lapsen elämässä, ja joskus heillä saattaa olla päävastuu lapsesta. Visuaalisia apukeinoja, kuten sukupuuta tai verkostokarttaa, voi käyttää apuna, kun vanhemmat kertovat perheestään.

Osa tämän osion kysymyksistä voi olla sensitiivisiä, esimerkiksi ne, joissa kysytään kuritusväkivallan käytöstä. Jos vanhemmat kertovat vastaavasta Suomen laissa kielletystä toiminnasta, toimi työpaikkasi viranomaisohjeiden mukaan. Vanhemmille on aina myös selkeästi perusteltava, miksi kuritusväkivalta on Suomessa kiellettyä (esim. se on haitallista lapsen kehitykselle ja lapsesta pelottavaa). Lisäksi vanhemmille tulee tarjota vaihtoehtoisia myönteisiä kasvatustapoja ja tukea heitä niiden käyttöönotossa. Harkitse tilanteen mukaan, milloin tämänlaisista kysymyksistä on paras keskustella vanhempien kanssa. Huomioi vastaanottotilanteen kulkua suunniteltaessa, että väkivaltaan ja riitelystä liittyvät kysymykset ovat haastattelun lopussa. Vastaanottotilanne on mahdollisuuksien mukaan hyvä päättää neutraalimpiin tai myönteisimpiin asioihin.

Perhe

Ydinkysymykset

Keitä teidän perheeseen kuuluu? Entä keitä kaikkia kodissanne asuu?

HUOM. Muista kysyä myös perheen muista tärkeistä ihmisistä. Vanhemmilla voi olla lapsia eri liitoista. Osa lapsista on esimerkiksi saattanut jäädä entiseen kotimaahan tai menehtyä.

Keitä muita tärkeitä ihmisiä on mukana teidän ja lapsen elämässä?

Mitä voimavaroja ja vahvuuksia perheellänne on? Entä lapsella? Entä parisuhteessanne?

Millainen on sinun ja lapsesi välinen suhde?
HUOM. Kysy kummaltakin vanhemmalta erikseen.

Millainen on lapsen ja muiden perheenjäsenten välinen suhde?

Apukysymykset

Lapsi on teidän perheenne (ensimmäinen, toinen, kolmas...) lapsi. Liittyykö siihen jotain erityistä?

Millainen asema lapsella on teidän perheessänne ja suvuissanne?

Olisiko lapsen asema erilainen, jos te asuisitte edelleen entisessä kotimaassanne?

Onko lapsen nimellä jonkin erityinen merkitys? Onko jollain toisella perheenjäsenellä sama nimi?

Kasvatus ja vanhemmuus

Ydinkysymykset

Kuka teidän perheessänne hoitaa eniten *lasta* ja viettää *lapsen* kanssa aikaa?

Ovatko *lapsen* sisarukset ja muut sukulaiset mukana lapsen hoidossa? Miten he osallistuvat hoitoon?

Onko teidän perheessänne äidin ja lasten välinen suhde erilainen kuin isän ja lasten välinen suhde?

Millaisia asioita te vanhemmat ja *lapsi* teette mielellänne yhdessä? Esimerkiksi leikittekö, teettekö kotitöitä, käyttekö kaupassa, syöttekö yhdessä?

HUOM. Jos vanhemmat eivät tee mitään yhdessä lapsensa kanssa, arvioi miksi. Jos vanhemmat eivät esimerkiksi leiki lapsen kanssa, voi syynä olla se, ettei se ole tapana heidän entisessä kotimaassaan tai vanhempien jaksamattomuus.

Miten te vanhemmat päätätte lasten kasvatuksesta? Oletteko te samaa mieltä kasvatuksesta?

Millaista on teidän mielestänne hyvä kasvatus? Entä millaista on lasten hyvä käytös?

Millaisia asioita te toivotte, että *lapsi* oppii perheeltä tai sululta?

Millaisia tehtäviä ja velvollisuuksia lapsilla on teidän mielestänne? Ovatko velvollisuudet erilaiset tytöillä ja pojilla? Millaisia velvollisuuksia lapsilla on juuri teidän perheessänne?

Apukysymykset

Onko lastenhoito muuttunut sen jälkeen, kun te tulitte Suomeen?

Millainen vanhempien ja lasten välinen suhde on yleensä teidän entisessä kotimaassanne?

Onko teillä tapana kertoa tarinoita lapsille? Millaisia tarinoita kerrotte ja miten? Luetteko lapselle?

HUOM. Ota kysymyksen esittämisessä huomioon vanhempien mahdollinen lukutaidottomuus.

Miten teidän suvussanne tai yhteisössänne osoitetaan kunnioitusta?

Jos vanhemmat eivät vastaa kysymykseen spontaanisti, heiltä voi kysyä esimerkiksi ajatuksia siitä, miten lasten kuuluu käyttäytyä aikuisten seurassa.

Miten suvussanne tai yhteisössänne osoitetaan läheisyyttä ja rakkautta?

Jos vanhemmat eivät vastaa kysymykseen spontaanisti, heiltä voi kysyä esimerkiksi ajatuksia koskettamisesta, fyysisestä läheisyydestä tai tunteiden kertomisesta lapselle.

Ydinkysymykset

Mitä te ajattelette tämän ikäisen lapsen osaavan?
Mikä tämän ikäisen lapsen kehityksessä on teidän mielestänne tärkeintä?

Miten kannustatte *lasta* tai miten palkitsette häntä toivotusta käytöksestä?

Perheissä vanhemmat tai lapset ja vanhemmat voivat olla eri mieltä asioista ja riidellä. Millaisista asioista teidän perheessänne riidellään tai ollaan eri mieltä?

Miten te asetatte *lapselle* rajat ja miten pidätte kuria?

Joskus vanhemmista voi tuntua siltä, että he ovat olleet liian rajuja tai kovakouraisia *lasta* kohtaan. Onko teille käynyt tällaista tai oletteko te huolissanne, että näin voisi käydä teillä?

Miten teitä vanhempia kohdeltiin silloin, kun te olitte lapsia?
Onko teitä esimerkiksi rankaistu fyysisesti? Mitä te ajattelette siitä nyt?

Mitä te teette, jos *lapsi* käyttäytyy vastoin sääntöjä tai sovittua?

Onko perheessänne väkivaltaa?

Toivotteko te meidän apuamme *lapsen* kasvatukseen?

Apukysymykset

Millaisia taitoja *lapsen* tulisi oppia? Mitä *lapselta* odotetaan? Oletteko tehneet jotain opettaaksenne *lasta* itsenäiseksi? Esimerkiksi, minä ikäisenä ajattelette, että hän voi olla yksin kotona, hoitaa sisaruksiaan, osallistua kotitöihin tai mennä leikkimään kavereiden kanssa?

Jätättekö lapsen huomiotta tai otatteko häneltä asioita pois, esimerkiksi herkkuja tai pelejä? Käytäkö kiinnipitoa? Huudatteko? Annatteko tukkapölyä, piiskaa? Miten se mielestänne vaikuttaa *lapseen*?

Miten entisessä kotimaassanne ja omassa yhteisössänne yleensä lapsia kielletään ja torutaan? Miten heille pidetään kuria? Vaikuttaa-ko lapsen ikä tai sukupuoli siihen?

Mitä muut perheenjäsenet ja sukulaiset tekevät, jos *lapsi* ei noudata sääntöjä? Miten teidän yhteisössänne suhtaudutaan siihen, jos lapsi ei noudata sääntöjä?

Mitä väkivalta teidän mielestänne on?
HUOM. Esimerkiksi kuritusväkivaltaa voi selvittää kertomalla, että se on tapa rajata lasta fyysisesti rankaisemalla, esimerkiksi läimäisemällä, lyömällä tai tukistamalla.